

HELLERNE VED LAKSEVAAGEN, KRISTIANSUND

AV

A. NUMMEDAL

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER 1919. Nr. 4

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1920

Hellerne ved Laksevaagen, Kristiansund

AV A. NUMMEDAL

Under mine stenaldersundersøkelser i Narestø ved Arendal sommeren 1918 blev jeg opmerksom paa nogen stensætninger som jeg syntes pekte hen paa stenaldersgraver. Disse stensætninger blev dog ikke denne sommer nærmere undersøkt, kun en røs blev utgravet av konservator dr. JAN PETERSEN og mig, og denne indeholdt oldsaker baade fra stenalderen og den ældre jernalder. Da jeg kom hjem til Kristiansund, begyndte jeg at lete efter lignende stensætninger her, og det førte til at jeg fandt to nye forhistoriske bopladsler paa Kirkelandet.

I Trondhjems videnskapsselskaps skrifter 1912 nr. 8 omtales paa side 48 og 49 et stenaldersfund som blev gjort paa gaarden Dalens grund ved Kristiansund i en liten heller østenfor husene paa gaarden med aapning mot syd, som dannes ved en sprække i fjeldet ca. 30 m. o. h. og omkring halvandet hundrede meter fra sjøen. Sprækken fortsætter i østlig retning helt ned til sjøen. En 30—40 m. fra denne og i en høide av omtrent 10 m. har brændingen ved en høiere vandstand omkring sprækken utarbeidet en rummeligere heller som ogsaa har aapning mot syd, og her har man den ene av de nye bopladsene.

Helleren har ikke noget navn. Det nærmeste sted med navn er en liten vik litt nordligere som kaldes Laksevaagen. Paa nordsiden av viken er der i ca. 7 m.'s høide over havet en mindre heller som ogsaa viser spor efter beboelse. Ved prøvegravning er her fundet kul, flint, (avfald), dyreben (væsentlig fiskeben) og skjæl¹⁾. Heller ikke denne heller har noget navn. Jeg har det indtryk at der ikke vil findes noget andet her end det nævnte, og jeg vil ved denne leilighet ikke gjøre den til gjenstand for videre omtale; jeg har kun villet nævne den.

Bopladsene kalder jeg Hellerne ved Laksevaagen.

Fotografiet, fig. 1 sammen med grundplanen, fig. 2 vil gi et begrep om forholdene paa bopladsen søndenfor laksevaagen. Fotografiet er tat inde i helleren fra vest. Helleren begrænses i vest av større nedfaldne stenblokker. Paa lignende maade begrænses den i øst av nedramlede stener straks østenfor den lille busken som sees i bakgrunden av billedet. Længden av den saaledes

1) Ved senere gravning er ogsaa fundet et forrustet jernstykke.

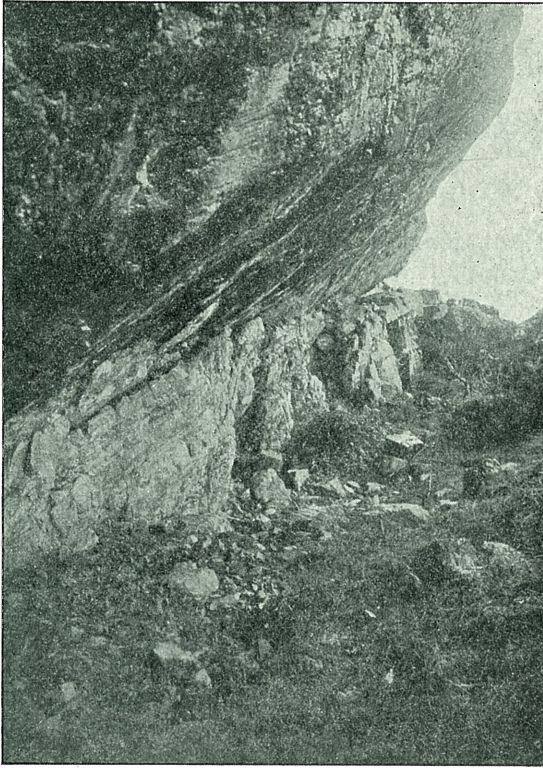

Fig. 1. Boplads søndenfor Laksevaagen ved Kristiansund.

begrænsede heller er omkring 20 m., og den foroverhældende nordvæg danner tak i en bredde av omtrent 3 m. Bunden i helleren er som man ser forholdsvis flat. Den var ikke aldeles tør, da der trækker sig nogen fugtighet ind fra takdryppet og fra det foranliggende skraaberg, som er beklædt med mos og lyng.

Inde i helleren saa jeg i overflaten nogen stener som var ordnet i en halvkreds og som mindet mig om stensætningene ved Narestø. Ved prøvestik med spaden fandt jeg indenfor kredsen, og senere ogsaa utenfor, kul og skjæl i jorden.

Helleren maatte

saaledes engang i fortiden i kortere eller længere tid ha været bebodd. Skjønt aarstiden var langt fremskredet (bopladsen fandtes i begyndelsen av oktober) gik jeg igang med en undersøkelse. Langs bergvæggen grov jeg gjennom et stykke som var 12 m. langt og gjennemsnittlig 2 m. bredt. Jeg undersøkte først det parti som paa grundplanen er merket med I. Her var et kulturlag paa omtrent 30 cm. bestaaende av sort jord med mange stener, endel skjæl og nogen faa ben. Under kulturlaget var der ur, sandsynligvis dannet av sten som er faldt ned fra taket. I parti I fandtes ingen tildannede redskaper. Gravningen fortsattes vestover. Paa en strækning av et par meter fandtes kun sort jord med sten. Først da jeg var kommet indenfor stenkredsen, begyndte jeg igjen at finde skjæl og ben. Ved hjælp av grundplanen og fotografiene vil man forhaapentlig faa et

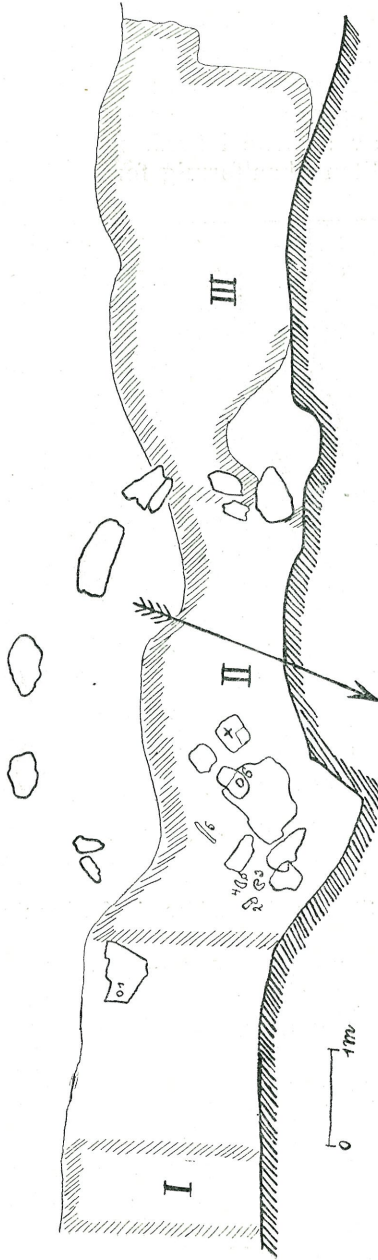

Fig. 2

begrep om den halvkredsformede stensætning. Diameteren er ca. 5 m. Omtrent i centrum staar der en noget lutende stabbeformet sten med firkantet tversnit (30×40 cm.). Den rager en halv meter iveiret og stikker en 20 cm. ned i jorden. Stenen er paa grundplanen og paa fotografiene merket med et kryds (X). Paa den østligste av stenene i kredsen la jeg merke til at der var indhugget en liten skaalformig fordypning. Denne er paa

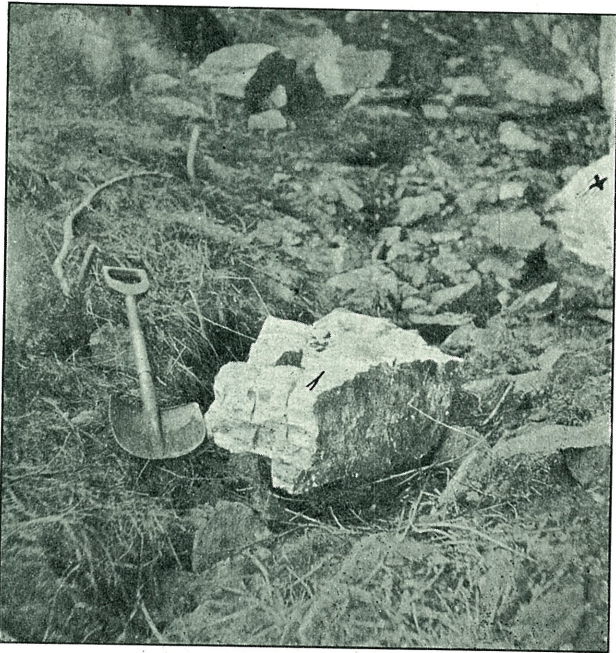

Fig. 3. Sten med skaalformig fordypning.

grundplanen og paa fig. 3 merket med 1. Fordypningen som er aldeles utvilsomt gjort av mennesker, er raat uthugget; den har en diameter paa 5 cm. og en dybde paa 2 cm. Et stykke indenfor stenkredsen nær bergvæggen fandt jeg en større benstump som maatte være den øvre ende av et overarmsben av menneske og i nærheten av det en velbevaret underkjeve, en taphvirvel, et ribben og litt fjernere et laggbeben. Benene er indtegnet paa grundplanen som 2, 3, 4 og 5. Straks vestenfor hvor disse ben fandtes, laa der nogen større stener, som syntes at være lagt i en viss orden. De er indtegnet paa grundplanen og avbildet paa fig. 4. De midterste av stenene var dækket av

et 20 cm. tykt lag jord, mens et par stener til begge sider stak op i dagen. Det var med ikke liten forventning jeg gik til bortlagning av disse stenene. Jeg ansaa det for sandsynlig at det kunde være dækstener paa en gravkiste. Nogen gravkiste var der dog ikke; men da jeg løftet den ene av stenene, en ca. 70 cm. lang og omtrent likesaa bred helle, stak der frem en hjerneskal. Fig. 5 viser hellen støttet op mot bergvæggen. Hjerneskalen er paa grundplanen og fotografiet merket med 6. Desværre var hjerneskalen ikke saa vel bevaret som underkjæven. Den var for en stor del fortæret, og det som var igjen smuldret for det meste op i smaabitser ved optagelsen.¹⁾ Under hellen

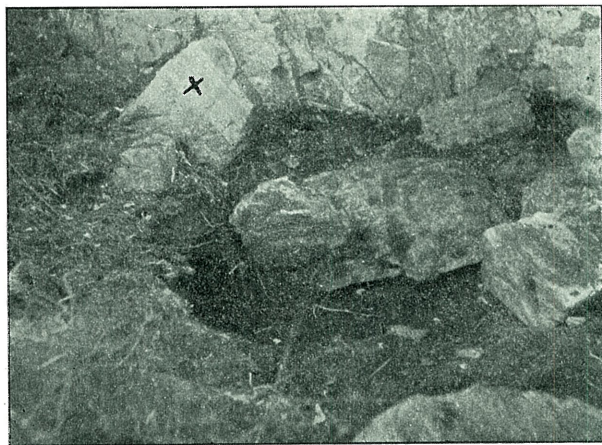

Fig. 4

fandtes ikke flere menneskeben; men like ved hjerneskalen laa en jækse av en større drøvtygger, og der var en mængde skaller av strandsnegl. Omkring menneskebenene fandtes endel dyreben, og blandt disse var der nogen som var tildannet som redskaper, saaledes et brudstykke av en angel og et par prener. Der fandtes ogsaa et par smaa lerkarskaar. Ogsaa vestenfor stensætningen fandtes kulholdig jord med skjæl og ben; men saavidt jeg kan se ingen menneskeben. Blandt benene var det ogsaa her et par som viste bearbeidelse, et brudstykke av en større angel og en splint av et redskap som har været i berøring med ild. Ved

¹⁾ Efter velvillig bestemmelse av professor H. A. NIELSEN, Kjøbenhavn, er kraniedelene snarest av en mand, 30—40 aar gammel, middelkraftig bygget uten tandcaries. Av de øvrige nedsendte knokler av menneske er 4 mindre fragmenter antagelig av et andet individ.

undersøkelsen innskærket jeg mig til at grave gjennom de partier hvor jorden indeholdt skjæl og ben. Da jeg var kommet 12 m. fra utgangsstedet, fandt jeg hverken skjæl eller ben lenger og opgav gravningen. Det undersøkte omraade har paa grundplanen faat en lys skravert kontur, den kraftige skravering betegner bergvæggen. Kulturlaget var gjennomgaaende 30 cm. tykt. Omtrent i midten hadde det paa sine steder et leragtig utseende. Her har det vel oprindelig været en mængde aske. I motsætning til de bopladser i hellere som jeg tidligere har undersøkt, var kulturlaget inde ved bergvæggen meget tyndt.

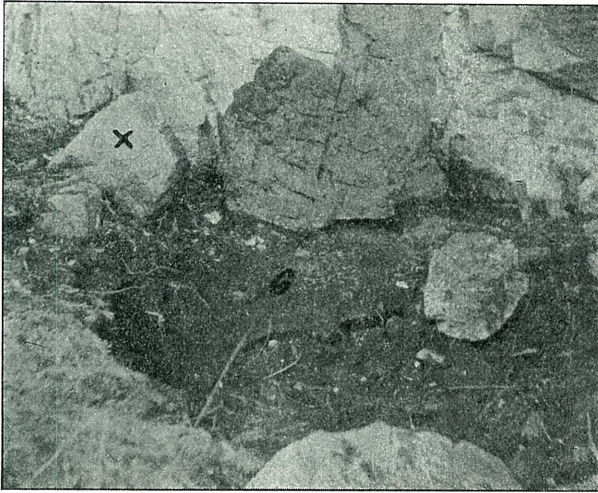

Fig. 5

Av skjæl bemerkedes bare 3 arter: østers, albueskjæl og strandsnegl. Av østers fandtes kun to skaller; den ene som var temmelig stor laa like ved overarmsbenet. Østersen kan saaledes her neppe ha hat nogen betydning som matskjæl. Det er albueskjæl og strandsnegl, som forekom i store mængder, man har spist.

Saavidt jeg kan se, er der baade pattedyrben (store og smaa drøvtyggere), fugleben og fiskeben.¹⁾ Da tykkelsen av kultur-

¹⁾ Knokkelmaterialet er senere velvilligst bestemt av professor dr. AUG. BRINKMANN, Bergens museum, og omfatter følgende arter:

Gadus morrhua, Torsk: En stor mellemkjæve.

Gadus virens, Sei: En underkjævegren.

Enkelte andre knokler av ikke bestembare gadider.

Molva Molva, Lange: To ledben.

laget var saa liten, fandt jeg ikke nogen grund til at dele det i flere lag, og da dyrebenene ikke er særlig talrike, finder jeg heller ikke nogen grund til at holde paa den oprindelige deling i felter paa 1 m.², men deler det undersøkte omraade i tre avdelinger (se grundplanen) I østenfor, II indenfor og III vestenfor stensætningen.

Sten, kul og aske var tilstede overalt i kulturlaget; men noget tydelig opmuret ildsted saaes ikke.

Redskaper. Av flint fandtes 7 smaa avfaldsstykker, men

Fig. 6. Benredskaper.

ingen redskaper, og av anden sten saaes ingen med merker efter bearbeidelse. Som nævnt fandtes der nogen benstykker, ialt 8, som var bearbeidet. Fem av disse er avbildet paa fig. 6

<i>Alca impennis</i> ,	Geirfugl: Fragment av et nøkleben.
<i>Uria troile</i> ,	Lomvi: Et ravnenebsben.
<i>Lyrurus tetrax</i> ,	Orfugl: Nedre halvdel av skinneben.
<i>Lutra lutra</i> ,	Otter: Et laarben av et stort individ.
<i>Cervus elaphus</i> ,	Hjort: Kjævestykke med to molarer; gjennomhugget rulleben; tandfragmenter fra over- og underkjæve, fragmenter av lemmeknokler, spaltet.
<i>Ovis aries</i> , eller	<i>Capra hircus</i> , Faar eller gjeit: Underkjævegren med isiddende tænder; lændevhirvel, begge av et ungt dyr.
<i>Homo sapiens</i> ,	Menneske: Brudstykker av knokler, øvre ende av albueben, fragment av spoleben, midtstykke av overarm, fortand.

i naturlig størrelse. De to første er utvilsomt brudstykker av angler, de to næste er prener, og den sidste er et slags naal. Form og størrelse vil fremgaa av billedet. Paa første og sidste stykke kan man se at først er de raat tilskaaret, derpaa har der været brukt et redskap som har efterlatt arr som efter en grov fil. De andre stykker har ikke saa tydelige merker efter forarbeidelsen; men de to prener synes at være dannet paa den maaten som var den sedvanlige i stenalderen. Som man vil se har den første angel to huller som har været brukt ved fastbindingen til snøret. Disse hullene er saa godt gjort at man kunde tro at de var utført med centrumsbor. Kantene er skarpe, og de synes at ha samme diameter ytterst og i midten. Jeg tror dog det kan paavises at der er boret fra begge sider. Foruten de avbildede er der tre benstumper til som der er arbeidet paa. Den ene er maaske emne til en liten pilespids. Den er kun skaaret til, ikke «filet.» Længden er 5,5 cm., bredden 1 cm., tilspidset i den ene enden. Et andet stykke er en splint av et redskap som har været bearbeidet paa samme maate som angelen og naalen. Stykket sees at ha været i berøring med ild. Det tredje stykke har en liten hake, dannet ved «filing.»

Det er allerede nævnt at der ogsaa fandtes et par lerkarskaar. Begge stykkene har samme graaagtige farve, og i begge har lermassen været blandet med asbest; de har derfor sandsynligvis tilhørt samme kar; men de er saa smaa at de ikke gir nogen opplysning om karrets form og størrelse.

Naar undtages en sterkt forrustet kobjelde som laa i overflaten, er der ikke fundet nogen gjenstand av metal.

Fundet paa Laksevaagen opbevares nu i Trondhjems Museums oldsaksamling, hvor det har no. 11944.

Av omtalen av redskapene fremgaaer det at ingen av dem er egentlig tidsbestemmende. Hadde ikke brudstykket av den ene angel hat de to hullene, kunde benredskapene godt ha tilhørt stenalderen; men hullenes utseende, synes jeg, gjør det mindre sandsynlig at de kan være gjort med et flintbor. At lermassen i de to smaa skaar er blandet med asbest taler vel heller ikke for stenalder, skjønt asbest har været benyttet i stenalderskar i Finland. Bopladsens ringe høide over havet gjør det ogsaa rimelig at fundet er yngre end stenalderen. Om det saaledes er mest sandsynlig at fundet er fra jernalderen, har det dog som det fremgaaer av ovenstaaende, tilknytningsspunkter med stenalderen; specielt vil jeg nævne stensætningen og den skaalformige fordypning.

Flere av vore arkæologer har antat at det er fredløse eller skoggangsmænd som har bodd i hellerne, eller det kan være familjer som i utrygge tider har søkt midlertidig tilhold der.

At der har været slike tilfælde er vistnok utvilsomt; men denne antagelse gir neppe den fulde forklaring av beboelsen og begravelsene i hellerne. Her i Kristiansunds omegn finder man spor efter mennesker i alle hellere, store og smaa, naar beliggenheten er høvelig. Sporene skriver sig dels fra stenalderen og dels fra jernalderen. Jeg vil ikke her gaa nærmere ind paa saken; men jeg har grund til at anta at begravelsene i hellerne har været almindeligere end man hittil har trodd, og jeg agter, hvis jeg faar leilighet til det, at foreta en systematisk undersøkelse av de hellere i omegnen her som der ikke har været gravet i før.

Trykt 10/9 1920.

